

LIMBAJUL THEOGNOSIEI LA SFÂNTUL SOFRONIE SAHAROV: EXPERIENȚA CA TEMEI AL TEOLOGHIRII

DANIEL CORNACIU

Master anul II

Prezentul lucrare își propune să analizeze conceptul de *theognosie* (cunoașterea de Dumnezeu) în opera și gândirea Sfântului Sofronie Saharov (1896–1993), unul dintre cei mai importanți teologi ortodocși ai secolului al XX-lea. Cercetarea urmărește să evidențieze modul în care experiența duhovnicească nemijlocită constituie fundamentul și criteriul ultim al teologisirii autentice. În viziunea Sfântului Sofronie, teologia nu este produsul unei reflecții speculative, ci expresia unei întâlniri existențiale cu Dumnezeu cel viu în experiența Luminii necreate.

Pornind de la analiza principalelor sale opere și a exegezelor contemporane dedicate gândirii sale, lucrarea explorează relația dintre experiență și dogmă, dintre persoană și comuniune, dintre rugăciune și cunoaștere, precum și actualitatea teologiei sale în contextul provocărilor antropologice și spirituale ale lumii contemporane.

1. Introducere. Premisele theognosiei ca experiență existențială

În cadrul teologiei ortodoxe contemporane, Sfântul Sofronie Saharov ocupă un loc aparte prin faptul că a reușit să exprime într-un limbaj accesibil omului modern experiența filocalică și isihastă a Sfinților Părinți. Ucenic al Sfântului Siluan Athonitul și întemeietor al Mănăstirii „Sfântul Ioan Botezătorul” din Essex, el a devenit unul dintre cei mai importanți martori ai continuității tradiției patristice în secolul XX.

Pentru Sfântul Sofronie, theognosia nu desemnează o simplă acumulare de cunoștințe religioase și nici o reflecție filosofică despre divinitate. Ea reprezintă participarea existențială a omului la viața lui Dumnezeu, prin lucrarea harului necreat.¹ În această perspectivă, teologia autentică apare ca rod al experienței și al comuniunii vii cu Dumnezeu.

În opoziție cu tendințele intelectualiste ale modernității, Sfântul Sofronie reafirmă unitatea dintre experiența duhovnicească și formularea dogmatică. Dogma nu este o construcție conceptuală abstractă, ci expresia normativă a experienței eclesiale a lui Dumnezeu.²

¹ Nathanael Neacșu, *Conștiință dogmatică și viață duhovnicească. Experiența și moștenirea teologică a Sfântului Sofronie Saharov*, ediția a III-a, Editura Doxologia, Iași, 2023, pp. 45-48.

² Vladimir Lossky consideră că experiența lui Dumnezeu precede formularea teologică, iar dogma constituie expresia normativă a acestei experiențe eclesiale. Vezi Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Editura Anastasia, București, 1992, pp. 18–23.

1.1. Metodologia cercetării

Prezentul studiu utilizează metoda analizei teologice și hermeneutice a principalelor opere ale Sfântului Sofronie Saharov, completată de examinarea contribuțiilor exegetice aparținând Mitropolitului Ierotheos Vlachos, Arhimandritului Zaharia Zaharou și Ieromonahului Nathanael Neacșu.

Abordarea este una interdisciplinară, situată la intersecția dintre teologia dogmatică, teologia mistică și antropologia ortodoxă. Scopul cercetării este identificarea principalelor coordonate ale limbajului theognosiei și evaluarea relevanței acestuia pentru reflecția teologică contemporană.

1.2. Contextul teologic al operei Sfântului Sofronie Saharov

Secolul al XX-lea a cunoscut o importantă renaștere a teologiei ortodoxe, marcată de revenirea la izvoarele patristice și filocalice. În acest context, Sfântul Sofronie se înscrie în curentul neopatristic reprezentat de teologi precum Georges Florovsky, Vladimir Lossky și Dumitru Stăniloae.³

Originalitatea sa constă însă în faptul că nu oferă doar o reinterpretare academică a tradiției patristice, ci mărturia directă a unei experiențe mistice contemporane. Prin opera sa, demonstrează că experiența îndumnezeirii nu aparține exclusiv trecutului Bisericii, ci rămâne o realitate vie și actuală.⁴

Astfel, teologia sa poate fi caracterizată ca o sinteză între experiența athonită, antropologia personalistă și tradiția isihastă.

2. Temeiul experiențial al teologisirii: de la asceză la ipostas

Unul dintre conceptele fundamentale ale teologiei Sfântului Sofronie este cel de persoană sau ipostas. Omul nu se definește prin individualitatea sa biologică, ci prin capacitatea de comuniune cu Dumnezeu și cu ceilalți.⁵

Întâlnirea cu Dumnezeu personal transformă radical existența umană. Omul descoperă că adevărata sa identitate nu este dată de caracteristicile psihologice sau sociale, ci de chemarea la comuniune veșnică cu Dumnezeu.⁶

Această transformare presupune însă o profundă lucrare ascetică. Pocăința devine poarta de intrare în cunoașterea lui Dumnezeu. Ea nu reprezintă doar regretul pentru păcate, ci o schimbare ontologică a întregii existențe.⁷

³ Georges Florovsky vorbește despre necesitatea unei „sinteze neopatristice”, adică a revenirii la experiența vie a Părinților Bisericii ca fundament al reflecției teologice contemporane. Vezi Georges Florovsky, *Biblie, Biserică, Tradiție*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2005, pp. 31–36.

⁴ Ierom. Nathanael Neacșu (coord.), *Sfântul Sofronie Saharov – experiența unei întâlniri*, Editura Doxologia, Iași, 2022, pp. 111–115.

⁵ Sfântul Sofronie Saharov, *Taina vieții creștine*, ediția a III-a revăzută, Mănăstirea Stavropighie „Sfântul Ioan Botezătorul”, Essex, 2024, p. 82.

⁶ Ibidem, pp. 94–96. Autorul subliniază că persoana umană își descoperă adevărata identitate numai în comuniunea cu Dumnezeu și cu întreaga umanitate.

⁷ Dumitru Stăniloae afirmă că pocăința reprezintă începutul restaurării persoanei umane și al refacerii comuniunii cu Dumnezeu. Vezi Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2003, pp. 128–130.

Pentru Sfântul Sofronie, adevărata teologie se naște în „laboratorul pocăinței”, acolo unde omul experimentează simultan nimicnicia sa și iubirea infinită a lui Dumnezeu.⁸

3. Vederea Luminii necreate și limbajul theognosiei

Experiența centrală a theognosiei este vederea Luminii necreate. În continuitate cu tradiția Sfântului Grigorie Palama, Sfântul Sofronie afirmă că această lumină nu este simbolică și nici psihologică, ci reprezintă manifestarea energiilor necreate ale lui Dumnezeu.⁹

Experiența Luminii introduce omul într-o cunoaștere care depășește limitele rațiunii discursive. Ea este simultan vedere, comuniune și participare.¹⁰

Limbajul folosit pentru descrierea acestei experiențe este inevitabil apofatic. Omul încearcă să exprime o realitate care depășește posibilitățile limbajului obișnuit.¹¹ În acest context, teologia devine mărturie și nu simplă explicație conceptuală.

3.1. Rugăciunea ca limbaj original al theognosiei

Pentru Sfântul Sofronie, rugăciunea constituie spațiul în care se naște adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Nu există teologie autentică fără rugăciune, deoarece Dumnezeu nu poate fi cunoscut ca obiect al unei cercetări intelectuale, ci numai ca Persoană care Se descoperă.¹²

Rugăciunea transformă omul într-un participant la viața divină și îi oferă acces la dimensiunile cele mai profunde ale existenței. Astfel, teologul autentic este înainte de toate un om al rugăciunii.¹³

⁸ Sfântul Sofronie Saharov, *Suspînarea Duhului Sfânt întru noi*, Editura Sophia, București, 2025, pp. 14–19.

⁹ Sfântul Sofronie Saharov, *Nașterea întru Împărăția cea neclintită*, Mănăstirea Stavropighie „Sfântul Ioan Botezătorul”, Essex, 2024, pp. 34–40, Sfântul Grigorie Palama dezvoltă distincția dintre ființa și energiile dumnezeiești, explicând posibilitatea participării reale a omului la viața lui Dumnezeu fără confundarea cu esența divină. Vezi Sfântul Grigorie Palama, *Triadele pentru apărarea celor sfinți prin isihie*, Editura Deisis, Sibiu, 2009, pp. 275–280.

¹⁰ Mitropolitul Ierotheos al Nafaktosului, *Știu un om întru Hristos. Starețul Sofronie - Isihastul și Teologul*, Editura Sophia, București, p. 142. În teologia ortodoxă, experiența Luminii necreate este considerată anticiparea eshatologică a Împărăției lui Dumnezeu și participarea la slava dumnezeiască încă din viața prezentă.

¹¹ Sfântul Sofronie vorbește adesea despre imposibilitatea exprimării complete a experienței dumnezeiești prin intermediul conceptelor omenești, motiv pentru care recurge frecvent la formulări paradoxale și apofatice.

¹² Ibidem.

¹³ Pseudo-Dionisie Areopagitul este considerat unul dintre principalii reprezentanți ai teologiei apofatice. Vezi *Despre numirile dumnezeiești și Teologia mistică*, în *Opere complete*, Editura Paideia, București, 1996.

3.2. Apofatismul și limitele limbajului teologic

Experiența lui Dumnezeu conduce inevitabil la conștiința limitelor limbajului uman. Cu cât omul se apropie mai mult de Dumnezeu, cu atât înțelege mai profund caracterul inepuizabil al existenței divine. De aceea, Sfântul Sofronie recurge frecvent la limbajul paradoxului și al antinomiei.

Expresii precum „fericita deznădejde”, „durerea iubirii divine” sau „întunericul luminii” exprimă depășirea limitelor gândirii obișnuite și intrarea într-o experiență care transcende categoriile logice.¹⁴ Apofatismul nu anulează cunoașterea lui Dumnezeu, ci protejează caracterul infinit al acesteia.

4. Structura pedagogică a vieții duhovnicești: cele trei perioade

Arhimandritul Zaharia Zaharou a sistematizat pedagogia spirituală a Sfântului Sofronie în trei etape fundamentale.¹⁵

Prima perioadă: Harul începutului

Dumnezeu oferă omului experiența iubirii Sale într-o manieră copleșitoare. Este timpul entuziasmului spiritual și al descoperirii frumuseții vieții în Hristos.

A doua perioadă: Retragera harului

Urmează experiența părăsirii și a uscăciunii duhovnicești. Dumnezeu îngăduie această etapă pentru maturizarea libertății umane. Aceasta reprezintă perioada cea mai dificilă și cea mai importantă pentru formarea persoanei.

A treia perioadă: Harul statornic

După încercare, harul revine într-o formă stabilă și profundă. Omul dobândește experiența unei comuniuni mature cu Dumnezeu. Abia în această etapă poate fi vorba despre o autentică maturitate teologică.¹⁶

5. Omul - ținta cercetării dumnezeiești

În antropologia Sfântului Sofronie, Dumnezeu caută neîncetat omul. Această „cercetare dumnezeiască” constituie fundamentul întregii vieți spirituale. Inițiativa aparține întotdeauna lui Dumnezeu, iar răspunsul omului se concretizează în pocăință și ascultare.¹⁷

¹⁴ Ibidem

¹⁵ Arhim. Zaharia Zaharou, „*Adu-ți aminte de dragostea cea dintâi*” (Apoc. 2, 4–5). *Cele trei perioade ale vârstei duhovnicești în teologia Părintelui Sofronie*, Editura Doxologia, Iași, 2015, pp. 52–61.

¹⁶ Această pedagogie spirituală reproduce într-o anumită măsură dinamica pascală a morții și învierii, prezentă atât în viața lui Hristos, cât și în experiența tuturor sfinților.

¹⁷ Arhim. Zaharia Zaharou, *Omul – Ținta cercetării dumnezeiești*, Editura Doxologia, Iași, pp. 73–77.

Omul descoperă astfel că existența sa nu este întâmplătoare, ci orientată spre comuniunea veșnică cu Creatorul său.¹⁸ Cercetarea dumnezeiască pătrunde în profunzimile de nepătruns ale ființei, acolo unde se configurează conștiința ipostatică. Când omul acceptă această cercetare și colaborează cu harul prin împlinirea poruncilor evanghelice, limbajul său încetează să mai fie unul pământesc. El începe să exprime realitățile Împărăției prin însăși prezența sa transfigurată. Limbajul theognosiei devine astfel un limbaj existențial total: privirea, tăcerea, cuvântul și rugăciunea omului duhovnicesc devin purtătoare de Duh.

5.1. Hristocentrismul experienței teognostice

Cunoașterea lui Dumnezeu este întotdeauna cunoaștere în Hristos. Pentru Sfântul Sofronie, întreaga experiență a Luminii necreate are un caracter profund hristologic. Lumina contemplată de sfinți este lumina Schimbării la Față de pe Tabor.

Nu există theognosie în afara întâlnirii personale cu Hristos. Prin urmare, experiența mistică nu poate fi separată de dimensiunea eclezială și sacramentală a vieții creștine.

5.2. Dimensiunea eclezială a theognosiei

Experiența lui Dumnezeu nu conduce la individualism religios. Persoana umană se descoperă pe sine în comuniunea Bisericii și participă la viața întregului Trup al lui Hristos.¹⁹

În această perspectivă, maturitatea duhovnicească se exprimă prin capacitatea de a purta în inimă întreaga umanitate.²⁰ Theognosia autentică devine astfel o experiență profund eclezială.

5.3. Rugăciunea ipostatică și universalizarea conștiinței umane

Una dintre cele mai originale contribuții ale Sfântului Sofronie este conceptul de rugăciune ipostatică. Aceasta reprezintă capacitatea persoanei de a cuprinde întreaga omenire în rugăciunea sa. Modelul suprem este rugăciunea lui Hristos din Ghetsimani.²¹

Prin participarea la această stare, omul începe să trăiască după modul de existență al lui Hristos și devine purtător al unei iubiri universale.

¹⁸ În gândirea Sfântului Sofronie, persoana umană nu poate fi înțeleasă separat de relația sa cu Dumnezeu, deoarece existența personală își are modelul ultim în comuniunea treimică.

¹⁹ Arhim. Zaharia Zaharou, *Hristos, Calea vieții noastre. Studiu asupra teologiei Cuviosului Sofronie Athonitul*, Mănăstirea Stavropighie „Sfântul Ioan Botezătorul”, Essex, 2022, pp. 104–108. Mitropolitul Ierotheos consideră că rugăciunea pentru întreaga lume constituie semnul autenticității experienței mistice și criteriul maturității duhovnicești.

²⁰ Dumitru Stăniloae observă că adevărata persoană nu există în izolare, ci numai în comuniune și iubire reciprocă. Vezi Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Editura Omniscop, Craiova, 1993, pp. 211–217. Rugăciunea lui Hristos din Ghetsimani reprezintă modelul suprem al rugăciunii ipostatice, deoarece în ea este asumat destinul întregii umanități (Mt. 26, 36–46).

²¹ Ibidem

6. Actualitatea teologiei Sfântului Sofronie în contextul secularizării contemporane

Societatea contemporană traversează o profundă criză antropologică și spirituală. Individualismul, relativismul și secularizarea au condus la fragmentarea identității umane și la pierderea sensului existenței.²² În acest context, teologia Sfântului Sofronie oferă un răspuns deosebit de actual.²³

Antropologia sa personalistă reafirmă valoarea infinită a persoanei umane și vocația acesteia la comuniune cu Dumnezeu. De asemenea, experiența Luminii necreate constituie o provocare la adresa reduccionismului materialist și reafirmă dimensiunea transcendentă a existenței umane. Actualitatea operei sale constă tocmai în capacitatea de a propune un drum concret de vindecare spirituală și de redescoperire a sensului vieții.

7. Contribuția originală a Sfântului Sofronie la teologia ortodoxă contemporană

Originalitatea Sfântului Sofronie nu constă în elaborarea unor doctrine noi, ci în formularea contemporană a experienței patristice a îndumnezeirii.²⁴ El reușește să unească experiența athonită, antropologia personalistă și teologia energiilor necreate într-o sinteză coerentă și profundă.²⁵

Mai mult, dezvoltă una dintre cele mai consistente reflecții ortodoxe asupra persoanei umane, a rugăciunii universale și a raportului dintre experiență și dogmă. Prin aceasta, opera sa reprezintă una dintre cele mai importante contribuții la teologia ortodoxă a secolelor XX–XXI.

8. Concluzii

Analiza limbajului theognosiei în opera Sfântului Sofronie Saharov evidențiază faptul că întreaga sa teologie este întemeiată pe experiența nemijlocită a lui Dumnezeu și pe continuitatea vie a tradiției filocalice. Experiența Luminii necreate, rugăciunea ipostatică, pocăința profundă și comuniunea personală cu Hristos constituie elementele fundamentale ale acestei teologii.

Sfântul Sofronie reafirmă unitatea dintre experiență și dogmă, dintre viața ascetică și formularea teologică, dintre persoană și comuniune. Pentru el,

²² Fenomenul secularizării moderne a determinat numeroși teologi contemporani să reconsidere raportul dintre experiența religioasă și identitatea umană. În acest context, opera Sfântului Sofronie oferă o perspectivă profund antropologică și existențială.

²³ Nathanael Neacșu evidențiază caracterul profund actual al teologiei sofianice, capabilă să ofere răspunsuri pertinente la crizele spirituale ale lumii contemporane. Vezi *Conștiință dogmatică și viață duhovnicească*, pp. 312–318.

²⁴ Originalitatea Sfântului Sofronie constă nu în formularea unor doctrine noi, ci în rearticularea experienței patristice a îndumnezeirii într-un limbaj accesibil omului modern.

²⁵ În acest sens, teologia sa poate fi considerată una dintre cele mai importante punți între tradiția filocalică și reflecția teologică contemporană.

teologia nu este o disciplină academică autonomă, ci expresia verbală a unei întâlniri transformatoare cu Dumnezeu cel viu.

În contextul provocărilor lumii contemporane, opera sa continuă să ofere un model autentic de cunoaștere a lui Dumnezeu și de înțelegere a vocației ultime a persoanei umane. Prin profunzimea antropologiei sale și prin mărturia experienței Luminii necreate, Sfântul Sofronie rămâne una dintre figurile majore ale teologiei ortodoxe contemporane, iar limbajul theognosiei pe care îl propune reprezintă o contribuție esențială la înțelegerea relației dintre om și Dumnezeu în epoca modernă.

Bibliografie

I. Izvoare și scrieri duhovnicești patristice și contemporane

- SAHAROV, Arhimandritul Sofronie, *Nașterea întru Împărăția cea neclintită*, Mănăstirea Stavropighie „Sfântul Ioan Botezătorul”, Essex, 2024.
- SAHAROV, Arhimandritul Sofronie, *Suspinarea Duhului Sfânt întru noi*, Editura Sophia, București, 2025.
- SAHAROV, Arhimandritul Sofronie, *Taina vieții creștine*, ed. a III-a revăzută, Mănăstirea Stavropighie „Sfântul Ioan Botezătorul”, Essex, 2024.
- VLACHOS, Ierotheos, Mitropolitul Nafpaktosului, *Știu un om întru Hristos. Starețul Sofronie - Isihastul și Teologul*, Editura Sophia, București, 2013.
- ZAHAROU, Arhimandritul Zaharia, *Adu-ți aminte de dragostea cea dintâi. Cele trei perioade ale vârstei duhovnicești în teologia Părintelui Sofronie*, Editura Doxologia, Iași, 2015.
- ZAHAROU, Arhimandritul Zaharia, *Hristos, Calea vieții noastre. Studiu asupra teologiei Cuviosului Sofronie Athonitul*, Mănăstirea Stavropighie „Sfântul Ioan Botezătorul”, Essex, 2022.
- ZAHAROU, Arhimandritul Zaharia, *Omul - Ținta cercetării dumnezeiești*, Editura Doxologia, Iași, 2016.

II. Literatură secundară, studii și volume colective

- NEACȘU, Nathanael, *Conștiință dogmatică și viață duhovnicească. Experiența și moștenirea teologică a Sfântului Sofronie Saharov*, ed. a III-a, Editura Doxologia, Iași, 2023.
- NEACȘU, Nathanael (coord.), *Sfântul Sofronie Saharov - experiența unei întâlniri*, Editura Doxologia, Iași, 2022.
- VLACHOS, Ierotheos, Mitropolitul Nafpaktosului, *Omul în Hristos. Isihie și vederea lui Dumnezeu în Epistolele Apostolului Pavel*, Editura Bonifaciu, Oradea, 2023.